

Vražja usta (i rukopisi iz večernjih priča mojoj djeci)

Ivica Šodan

ivica.sodan@hops.hr

Sažetak

Pričajući večernje priče djeci trudio sam se utrti put osjećaja pripadnosti mjestu i kraju iz kojeg potječe njihova obitelj, blagoslovljenog područja (i nepravедno zanemarenoga!) koje obiluje zapanjujućom prirodnom baštinom, povijesnim naslijeđem, kulturnim znamenitostima od kojih zastaje dah, a koje pružaju pregršt mogućnosti: Zadvarje i njegova okolica. Zapanjujući kanjon, veličanstveni vodopad i sveta voda Cetina... Hasanagini dvori i Hasanaginica... Izlazak Hrvata na more... Vjekovna granica primorja (Zadvarje ima svoj morski pojas) i unutrašnjosti i sva htijenja da se ovlada tom strateški prevažnom točkom... Turci, s jedne strane, Mlečani s druge... i svaki dio Zadvarja koji priča nevjerojatnu priču jer je i sam uvučen u zbivanja koja su odredila našu povijest i tko smo i što smo... Ako sam želio djeci kroz večernje priče približiti Zadvarje, natjerati ih da ga zavole, nisam mogao imati zahvalnije mjesto: svake večeri tijekom sedam i pol godina priča je sama izlazila iz usta. A onda, imao sam taj privilegij da mi rukopis fotografijama upotpuni čarobni Ivo Pervan, ali način koji je odabrao poseban je i vrijedan: spoj teksta i fotografije, koji pričaju svoje romane, a zapravo čine skladnu cjelinu, usudio bih se reći novi način oblikovanja knjiga za mlade...

Ključne riječi: prirodna baština zavičaja, djeca, Zadvarje, kanjona rijeke Cetine, vodopad Gubavica, Hasanagini dvori, HE Kraljevac, prijevoj Dubci – Vrata vjetra, zaljev Vrulja – Tajni grad Pelegrin, prirodna baština u knjigama za djecu i mlade.

KANJON, VODOPAD I PUTOPISCI

Napojen djedovim pričama (jedan je od četvorice prvih zaposlenika HE Kraljevac iz 1908.), koje su mi uvijek bile najzanimljivije i kao dječaku budile maštu, bio sam oduševljen pričama o prirodnoj baštini i bogatom povijesnom naslijeđu kojim obiluje općina Zadvarje (završetak kanjona kod Zadvarja jedna je od iznimnih prirodnih ljepota u RH; vodopad Gubavica najveći je u RH; čudesna i

magična HE Kraljevac, jedna od najstarijih u Europi, na završetku je kanjona; iznad nje dominira Hasanagina tvrđava...).

Kanjon... ili veličanstveni vodopad...?

Navest ću kako su ih doživjeli slavni putopisci.

„Krenusmo prema Gubavici kroz plotove drača i doskora čusmo u daljini šum kano da je negdje blizu more. Što bliže to je šum jači, te mi se probudi u mašti sluha vesak mora u mrkloj noći, kada na njemu tutnji oluja. Idući po ovoj pustoši kamenja ništa ne vidim, a nešto ko u podzemnim pešterima dunji.

Odjedared puknu mi pred očima najgrozniji prirodni prizor što ga do tada vidjeh u životu. Pod nogama mi zinu jaz od kamena te se nađoh na izbočenoj litici kojoj se temelji gube negdje dolje poda mnom, a nije ih moguće vidjeti.

Gore prema sjeveru vidi se duboki prorov što ga je Cetina možda kroz milijune godina izdubila, uzak i strm, go i hrapav; a kroz to divlje ždrijelo vijuga se voda Cetine kao žuti zmaj, prebijajući se po grebenju, dok ne dođe na ponor Gubavice, i tu se surva u jaz paklenom tutnjavom. To je najveći vodopad na Balkanu, a svakako jedan od najstrašnijih na svijetu.“¹

U prostoru Dalmatinske zagore, punom podzemnih voda i tokova koji izviru, poniru, kipe i nestaju spajajući dva svijeta – onaj pod zemljom i onaj nad zemljom – rijeka Cetina utisnula je čudesan trag koji vodi duž 105 kilometara od vrela neusporedive ljepote pod Dinarom do ušća koje je doslovno probila kanjonom utičući u Jadransko more kod Omiša. Cetina milenijima brazda krajolik čineći sliv s prelijepim pejzažnim cjelinama, detaljima i minijaturama, svakako prostorima nevjerovatnih ljepota, a vrhunac kao da postiže oko Zadvarja. „ Iz dubokog kratera kulja voda i odmah postane rijekom. Vrlo brzo ulazi u kanjone, obale su bliže i više, a

1 Tresić Pavičić, Ante. Poleti oko Biokova. Tuzla: Tisak i nakl. N. Pissenbergera i J. Schnuermachera, 1902.

rijeka duboka i spora. Teče kroz mučno duboke i uske gorske rasjekline i klance, kroz kameno korito kamenjara. Njezin kanjon strmoglavo urušenih stijena, nepreskočiv i nepregaziv, pogodno je gnijezdo ptici, a čovjeku izazov pred silinom...“

„Duboki kanjon, u kojem prijete viseće kamene mase, dovoljan je da potišti vedra čovjeka. Dolina (talijanske) Pepigne, koja je u svojoj strahoti divna nije ni u kojem pogledu nalik na divlji i vrletni ponor kod Zadvarja. Dok bi u predjelu one prve mogao živjeti potišteni čovjek hraneći se tugom, pokraj stravične buke rijeke Cetine, koja teče skrivena među dubokim urvinama, mogao bi opstojati samo očajnik, neprijatelj svjetla i samoga sebe. Voda, koja se ruši s visine od 150 stopa, tutnji muklo i veličanstveno, a sve to još ponavlja jeka među golim i strmoglavim kamenim obalama. Razne oborene gromade, koje priječe tijek rijeke, lome valove praveći ih još objesnijim i bučnijim.“²

II. ZADVARJE I CETINA

Ja sam, zapravo, upijao silnice koje je taj neizrecivo lijepi kraj odašiljao... Rijetko imam priliku boraviti u Zadvarju, ali još uvijek se naježim kada mu se približim. Plašio sam se, moja djeca neće imati priliku osjetiti neobično strujanje koje svojim prirodnim ljepotama, bogatim povijesnim naslijeđem... sladunjavim titrajima budi kod čovjeka. A to sam silno želio. I potrudio sam se... Sedam i pol godina svake sam večeri djeci pričao priču pred spavanje, a radnja priče zbivala se u mjestu moga djetinjstva – Zadvarju i njegovim dijelovima: Kraljevcu, kanjonu rijeke Cetine s veličanstvenim vodopadom Gubavicom, Hasanaginoj tvrđavi... uvali Vrulja i prolazu Dubci...

„Zadvarje, mjesto ušuškano baš na razdjelu obale i ‘teraferme’, primorja i ‘vlajlanda’, na razmeđu svjetova i civilizacija, Turaka i Mletaka, na dodirnoj točki gusala i mandolina, stakla i bukare; zapisi slavni putopisaca – osobito Alberta Fortisa i Ante Tresića-Pavičića – o nadnaravnoj ljepoti toga živopisnog uzcetinskog kraja, gdje se živi ‘na klisuri čudesa, na udaru bura, na zagonetno izdržljivu mjestu, gdje se izmjenjuju teški vjetrovi i teška vremena’; povijesni otisci u prostoru – turska kula na brdu Osoju iznad Zadvarja, crkvice rasute oko polja, kip boga Silvana, dokumenti, fermari i kubure – i legende isključale u vremenu, Hasanagini dvori i Hasanaginičina sudbina; kanjon Cetine koji izaziva i poštovanje i strah, vodopad Gubavica koji opčinjava, Biokovo koje se vere na nebo, Vruja podno Prosika pod Dubcima gdje su, govorilo se, Hrvati prvi put ugledali more...“³

2 Fortis, Alberto: Put po Dalmaciji.

3 Krnić, Mladen: Dalmovnica. // Slobodna Dalmacija, (16. 7. 2013.)

Kakva ljepota prirodnih čudesa!

Kakva rijeka!

Cetina je, zapravo, čudo! I njezin zadivljujući kanjon s najvećim vodopadom u ovom dijelu svijeta. I njezina neiscrpna snaga i energija koju je rasipnički demonstrirala dok je ljudi nisu ukrotili (u kanjonu, naravno!) pretvarajući svu njezinu silinu, naizgled divlju i neobuzdanu, u snagu i energiju koja će im promijeniti život.

„Rijeka Cetina, sveta voda koja je blagoslovila Dalmaciju, s čijih su se mlinica ljudi još u davnini hranili kruhom, a iz njenih brzaca, kasnije, ‘izvlačili’ struju za svjetlo u našim domovima i, nije pretjerano reći, u našim životima“.⁴

III. KNJIGE ZA MLADE UZ FOTOGRAFIJE

Krenuo sam u realizaciju svojeg plana, u predstavljanja tih prirodnih ljepota „ostatku svijeta“ (na temelju tekstova dječjih priča mojoj djeci, a tada su nastali rukopisi zbirke priča za djecu *Kad sam ja bio mali* i tri romana – *Vražja usta*, *Tajni grad* i *Vrata vjetra!*). Dječaci razjašnjavajući priče i legende vezane uz kanjon..., toneći „otkrićima“ sve dublje u povijest, zapravo veličaju povijesno naslijeđe, prirodnu i kulturnu baštinu svoga kraja. Kroz zanimljive priče o doživljajima trojice dječaka koji se na uzbudljiv način upoznaju s iznimnim prirodnim ljepotama pokušava se napraviti njihova propaganda...

„Smiješao je u objavljenim *Vražjim ustima* stvarnost i fikciju, bajku i geografiju, san i javu, stvarna i izmaštana imena, rajske ptice i ‘pakleni’ ambijent, faktografiju i legende za (prije svega) dječje uši i oči. Izazov nepoznatoga, tajnovitoga i netaknutog, doživljenoga samo iz priče upijane dok se sjedilo na didovu koljenu, to je u isto vrijeme i tajna i ključ prvoga objavljenog romana *Vražja usta*, u kojemu se s uzbuđenjem čita o čarobnoj ptici koju nitko nikad nije vidio, o carevoj škrinji punoj zlata, višeglavom kamenom kipu na stijeni iznad vodopada, o mletačkim lađama i omiškim gusarima.“⁵

Mogao sam tekstove ponuditi izdavačkim kućama, ali čekao sam pravu i dostojanstvenu priliku koja se brzo pokazala: imao sam priliku svoju ideju predstaviti čuvenom fotografu Ivi Pervanu, koji mi je, na moje najveće iznenađenje, s oduševljenjem ponudio bezrezervnu suradnju (i svojim veličanstvenim fotografijama dao ideju za naslov romana, i fotografijama ispričao drugi roman *Cetina od izvora do ušća* kao sastavni dio *Vražjih usta!*).

4 Isto

5 Isto

A moji izmaštani doživljaji u ovoj su knjizi, malo je reći, popraćeni, točnije je reći uzdignuti do iznimnih visina doslovno fascinantnim fotografijama majstora Ive Pervana, dosad neviđenim portretom krajolika od kojeg uistinu zastaje dah, jer se ovdje dogodio pun „naramak“ onih blagoslovljenih trenutaka kad se objekt snimanja i fotograf nađu u plodnom dosluhu iz kojega se rodi remek-djelo.

Taj spoj dvaju romana, onoga ispisanog tekstom i onoga ispisanog fotografijom, uz dodatke na rubnim dijelovima svake stranice kroz koje teče priča, zapravo objašnjenje i opis prirodne baštine, povijesnih zbivanja koji na osobit način upotpunjuju i potvrđuju spomenute „romane“, mogući je novi pristup oblikovanju knjiga za mlade. U svemu tome posebnu pažnju zavrjeđuje fotografija kao novo pismo, sastavnica i nezaobilazan dio knjiga kojima *Vražja usta* utiru put – rukopis protkan fotografijom: novi i vrlo vrijedan okvir knjiga za mlade.

Literatura

1. Fortis, Alberto: Put po Dalmaciji.
2. Krnić, Mladen: Dalmovnica. // Slobodna Dalmacija, (16. 7. 2013.)
3. Tresić Pavičić, Ante. Poleti okolo Biokova. Tuzla: Tisak i nakl. N. Pissenbergera i J. Schnuermachera, 1902.

Šodan, Ivica rođen je 1965. godine u Zadvarju, mjestu između Omiša i Makarske. Od 1979. godine živi u Splitu. Završio je Elektrotehnički fakultet i Pedagošku akademiju. Radio je kao profesor, a danas radi kao inženjer elektrotehnike. Objavio je (izdavač Književni krug Split) tri zbirke poezije: *U predvorju skamenjenog neba*, *Bestežinsko stanje*, *Posljednje nebo*, te mu je Grad Split objavio izbor iz poezije *Gol stojim u gustom mraku*. Objavio je i tri knjige pripovjedaka: *Kaleidoskop*, *Nestvarni kao mit* i *U ime oca*, koje je financiralo Ministarstvo kulture RH. U suradnji s Ivom Pervanom objavio je roman za mlade/fotomonografiju *Vražja usta*, također u izdanju Književnoga kruga Split.